

VROESGER

Kroniek van de Historische Vereniging Zuid-oost Drenthe

5^e jaargang, nummer 2
juni 1996

Inhoud:

Voorwoord	3
Turfexperimenten	4
Archivaria	13
Oproep	14
Mededelingen	14
Niets nieuws onder de zon	15

Bestuur:

Historische Vereniging Zuid-oost Drenthe

P.M. Kraan,	voorzitter	De Hietbrink 46,	7824 XT Emmen	(0591) 62 23 02
H. de Jong,	secretaris	Kapelstraat 59,	7811 HC Emmen	(0591) 64 46 50
A.J. Bakker,	penningmeester	Wolverlei 6,	7815 PV Emmen	(0591) 61 90 22
W. Visscher		Zijtak OZ. 7,	7833 AC Nieuw-Amsterdam	(0591) 55 17 41
Chr. van Wieren		Zetveld 15,	7848 CX Schoonoord	(0591) 38 18 53

Secretariaat:

H. de Jong,	Kapelstraat 59,	7811 HC Emmen	(0591) 64 46 50
-------------	-----------------	---------------	-----------------

Kopij:

Historische Vereniging Zuid-oost Drenthe, De Woerd 71, 7824 RB Emmen

Bankrelatie:

Rabo-bank Emmen

rek.nr. 10.44.68.815, giro van de bank 81 62 67

VOORWOORD

Deze Kroniek is door een paar misverstandenen helaas verlaat tot stand gekomen, waarvoor onze excuses. Toch hebben wij als bestuur gemeend dat er voor de zomervakantie nog een Kroniek bij de leden op de mat moest vallen, aangezien er zeker nog lezenswaardige artikelen op de plank lagen. In dit geval een boeiend artikel van G. de Leeuw en een aantal tips voor de lezer/onderzoeker van T. Engelsman. Als Historische Vereniging zullen we de komende tijd proberen om ons nog nadrukkelijker naar buiten toe te presenteren. Maar daarvoor hebben we ook de medewerking van u als lid hard nodig. We willen graag groeien in ledental en ons bezighouden met een aantal interessante

activiteiten op historisch gebied. Daarbij hopen we natuurlijk ook op actie van onze leden. Als Vereniging zullen we op 31 augustus 1996 deelnemen aan de "hobbymarkt" in de Openbare Bibliotheek Emmen. Daarnaast zullen we ons gericht laten zien op 14 september 1996, tijdens de Open-Monumentendag. Daarvoor zal ook uw hulp mogelijk worden gevraagd. Wij willen in elk geval een aantal Industriële monumenten beschrijven, die dan in een ruimte van de VVV zullen worden opgenomen. Nadere informatie zal nog worden bekend gemaakt. Tot slot wens ik u namens het bestuur een goede zomervakantie toe en een actieve tweede helft van dit jaar.

Markesteent, Emmen-centrum

Vlabbij de hoek Kapelstraat/Wilhelminastraat in Emmen-centrum ligt een grote steen, die vroeger dienst deed als grenssteen tussen de boermarken van Emmen/Westenesch en Noord- en Zuidbargen. De grens tussen beide boermarken liep namelijk vanaf de Kapelstraat via de huidige Baander over de es achter de huidige VLC en gebouwen van de waterleidingmaatschappij richting Orenjekanaal. De markesteent is vrij uniek. Het is nagenoeg de enige, die nog overgebleven is. Om de aandacht op de bijzondere betekenis van de steen te vestigen is er eind 1982 een bronzen plaat met inscriptie op aangebracht. Het initiatief hiertoe werd genomen door een inwoner uit Barger-Compascuum, de heer F.A. Dijk.

TURFEXPERIMENTEN

Ger de Leeuw

In de collectie van het Veenpark (sinds kort de naam van het voormalige Aards Paradijs) bevindt zich een eigenaardige collectie voorwerpen, die het park in langdurig bruikleen ontving van de Maatschappij Klazienaveen.

De Maatschappij, die officieel de "B.V. Maatschappij Klazienaveen voorheen W.A. Scholten" heet, had deze objecten oorspronkelijk tentoongesteld in haar eigen museum, maar werden op 23 juni 1982 overgedragen aan het bestuur van het toenmalige Veenmuseumdorp 't Aole Compas te Barger Compasuum.

Het gaat hier om voorwerpen, die de maatschappij ontving uit binnen- en buitenland, van personen, die met turf en veen aan het experimenteren waren. De achtergrond daarvan was, dat men zocht naar mogelijkheden om anderzootige produkten van veen te maken, die wellicht meer rendabel waren dan turf.

De proefstukken zijn bewust verzameld en in het "archief" ondergebracht, zoals b.v. blijkt uit de brief van Prof. Werner Magnus (d.d. 16 januari 1917), die aan de Maatschappij een stuk turfvezelisolierplaat, een stukje kunstkatoen, turfstof en geweven turfvezels toezond, met de mededeling: "für Ihre Sammlung".

Veel van die produkten werden uitgedacht in de twintiger jaren, dus vlak na de Eerste Wereldoorlog, toen de handel en de industrie weliswaar weer wat opleefden, maar de steenkool uit Limburg ook weer verkrijgbaar was.

Die concurrentieslag heeft de turf verloren, omdat de winning van steenkool goedkoper was en de distributie, door afspraken met de spoorwegen, veel sneller en efficiënter kon. Verder waren in het bewuste veenmuseum van de Maatschappij de vondsten ondergebracht, die medewerkers tijdens de diverse campagnes in het veen hadden gevonden. Vaak gaat het daarbij om bijzonder interessante, oudheidkundige voorwerpen, waaronder een houten schijfwiel, dat zo'n vierduizend jaar oud is!

We laten deze archeologische vondsten hier verder buiten beschouwing en concentreren ons op enkele bewaard gebleven uitvindingen.

STEENTURF (no. 36)

Op 3 mei 1919 bezocht Ehrich von Springborn, het kantoor van de Maatschappij, te Groningen. Hij toonde de directeur mr. H. E. Oving een stuk turf, dat kunstmatig gedroogd was. Von Springborn deelde mee, dat hij salpeter aan het veen toevoegde, en dat daarna het zogenaamde haverstroveen gekneet en geperst werd, waardoor het vochtgehalte uiteindelijk slechts 5% bedroeg.

Zodra deze bijzondere persmachine ergens in de buurt zou worden opgesteld voor een demonstratie, zou de heer Von Springborn de Maatschappij daarvan op de hoogte stellen, zodat men een kijkje kon nemen.

De naam steenturf vinden we, in de door de Maatschappij verzamelde documentatie, terug in een brochure, waarin op de omslag wordt gesteld, dat deze turf als brandstof gelijkwaardig is aan steenkool en daar ging het toch allemaal om.

Oving maakte van dit bezoek aantekeningen, waaruit blijkt, dat hij wat twijfels had over deze vinding.

Misschien dat die twijfel ook had doorgeklonken in het bewuste gesprek, wat voor Von Springborn aanleiding geweest kan zijn om zijn geluk elders te beproeven. De bewuste brochure is namelijk niet afkomstig van de Maatschappij, maar van het Verkoopkantoor voor Steenturf, in Den Haag. Uit de inhoud van die brochure blijkt, dat volgens een onderzoek in het laboratorium, de nieuwe turf zelfs beter was dan steenkool, hetgeen men kennelijk (nog) niet op de omslag durfde te zetten!

Het verkoopkantoor "heeft zich met het debiet van steenturf voor Holland belast en verstrekt aan belanghebbenden gaarne alle gewenschten inlichtingen".

EEN VERGELIJKING MET ANDERE BRANDSTOF

Uit deze reclamefolder ontlelen we het volgende:

Steen turf is een op steenkolen gelijkend "brand-materiaal" van zuiver veen zonder bijmenging van andere brandstof, zoals bijvoorbeeld kolenstof, cokespoeder, of zaagsel en het wordt zonder aanwending van druk of warmte vervaardigd.

Daaruit blijkt overigens, dat er toch nog aan het procede gesleuteld is, sinds het bezoek van Von Springborn aan de Maatschappij.

De steenturf zou kunnen worden gestookt in alle bestaande stookgelegenheden, die er rond 1920 waren. Verder was de turf geschikt voor alle soorten van ketelinrichtingen "voor smelten gloeidoeleinden, voor gaswerken, gasmotoren, drogerijen, voor allerlei industriële stookplaatsen, alsook voor huisbrand.

De stookproeven hebben aangetoond, dat door het geringe wateren aschgehalte, evenals door het ontbreken van slakkenvorming, het warmtevermogen der stookplaatsen zeer belangrijk verhoogd wordt".

Het watergehalte werd gesteld op minimaal 15% en dat betekent, dat men wat voorzichtiger in de uitspraken was geworden. Het kan ook zijn, dat het machinale, nu toegepaste procede niet bij machte was om dit percentage verder naar beneden te krijgen. Daar staat wel tegenover, dat de "gewone" persturf in die jaren altijd nog een watergehalte had van zo'n 30 tot 40%. Belangrijk was natuurlijk welke voordelen deze turf had in vergelijking met steenkool. Dat was in de eerste plaats het geringe "aschgehalte" en het uitblijven van slakken. Verder was er praktisch geen rookontwikkeling en geen roet. De turf verbrandde reukloos, het had een helderde, hoge vlam "totdat hij volkomen uitgebrand is, blijft in stukvorm, en zijn lichte poederasch valt zonder dat men hoeft te poken door den rooster, die daarbij niet wordt aangetast, zooals tengevolge van de slakkenvorming bij 't gebruik van steenkolen".

Aan het voordeel van steenturf ten opzichte van

bruinkool kan nog worden toegevoegd, dat bij deze turf ook geen sprake is van vonkenspatten. De voordelen in vergelijking met de tot op dat tijdstip gebruikte turf werden in de brochure wat uitgebreider onder de loep genomen. Dat is ook verklaarbaar, want er waren juist hiermee goede vergelijkingen te maken, die de gebruikers aanspraken. We dienen er immers vanuit te gaan, dat de gebruikers van turf in de eerste plaats de aan te boren afzetmarkt zouden gaan vormen.

Men begon met een vergelijking te maken van het watergehalte en meldde vervolgens, dat steenturf met een heldere vlam brandt en persturf korter brandt en vaak slechts smeult. De vastheid en de kleinere vorm bracht verder met zich mee, dat men aanzienlijk op de vrachtkosten kon besparen "doordat men van de ruimte der spoorwagens en schepen ten volle partij kan trekken", oftewel alle kleine gaatjes konden nu worden opgevuld met steenturfjes! Zij "veroorloven verder machinale op- en ontlading, transport met alle bekende vervoermiddelen als griepers, elevators, transportbanden, enz. Zijn hardheid, bijna gelijk aan die der steenkolen, maakt een verkleining tot iedere gewenschte stukgrootte mogelijk, zooals de bekende bereidingen voor kolen en gas". En dat was met andere turf niet het geval.

Wie zou nu nog twijfelen?

Ook de krimp en daardoor de opslagruimte bood voordelen: persturf krimpt ongeveer een kwart, maar steenturf wel tot een zevende. "Zijn soortelijk gewicht is 1,094, een cbm. geschudde steenturf weegt 650 K.G., opgestapeld 880 K.G., terwijl 1 cbm. steekturf slechts 250 K.G. en goed opgestapelde machinale turf slechts 350 K.G. weegt".

De hamvraag hierbij was natuurlijk wel wat de nieuwe steenturf zou gaan kosten in vergelijking met de gebruikelijke persturf! Die vraag werd niet beantwoord, maar wel kreeg de koper ruim een derde meer aan waardevolle brandstof dan bij machinale turf van de beste kwaliteit.

Dat werd op de volgende wijze onderbouwd:

"100 K.G. in den handel gebruikelijke machinale

turf met 34% water bevat: 34 K.G. water en 66 K.G. brandstof. Bij de verbranding verdampt het water door het verbruik van de brandstof, en bij 7-voudige verdamping is $34:7 = \text{rond } 5 \text{ K.G.}$ brandstof noodig, zoodat er $66 - 5 = 61 \text{ K.G.}$ bruikbare, absoluut droge brandstof overblijft. Daarentegen bevat 100 K.G. in den handel gebruikelijke steenturf: 15 K.G. water en 85 K.G. brandstof. Neemt men wederom een 7-voudige verdamping aan, dan worden er $15 : 7 = \text{rond } 2 \text{ K.G.}$ verbruikt, zoodat er $85 - 2 = 83 \text{ K.G.}$ absoluut droge brandstof overblijft”.

De steenturf was door een aantal instituten beoordeeld en geanalyseerd, waaruit steeds weer bleek, dat het produkt een goede vervanger was voor de gebruikelijke brandstoffen. Het Verkoopkantoor voor Steenturf eindigt dan ook met:

“Uit het vorenstaande blijkt duidelijk, dat door de nieuwe steenturfmethode een brandmateriaal geschapen is, hetwelk, wanneer het in de vereischte hoeveelheid aangemaakt wordt, aan de geheele industrie met haar groote verscheidenheid van bedrijven en aan de huishoudingen groote diensten kan bewijzen en een even billijke als goede brandstof kan verschaffen.

Gemeenten, besturen en genootschappen zouden verstandig doen met voor hunne gasinrichtingen, electriciteitswerken, waterwerken enz., alsook ter voorziening in de behoeften der burgerij, uitsluitend steenturf te gebruiken!

Aan alle bedrijven zij 't gezegd:

Staakt het ombouwen Uwer stookplaatsen, eischt steenturf, die in iedere stookgelegenheid onberispelijk verbrandt en de bedrijfskosten vermindert.”

Toch heeft het kennelijk nooit de markt veroverd.

TURFPLATEN (no. 62 a t/m f)

De geschiedenis van de turfplaten begint bij een artikel in de Drentsche en Asser Courant, d.d. 4 oktober 1926:

“VEEN ALS VLOERBEDEKKING (1 Oct.)

Gedurende vele jaren al, is de heer Viersen te Ter Apel bezig geweest uit veen een product te vervaardigen, wat zal kunnen dienen als vloerbedekking. Hij is er na meerdere proefnemingen in geslaagd het veen zoodanig te verharderen, dat het veel overeenkomt met eikenhout, gekleurd door donkerbruine vlammen. Het zal kunnen dienen voor vervanging van de bekende triplex-planken en is behalve voor vloerbedekking ook geschikt voor lambrizeeringen.

De proeven zijn genomen in samenwerking met het Rijksproefstation voor turf te Emmen en het product wordt in den handel gebracht onder den naam van Iso-Naturel. De uitvinder heeft voor zijn uitvinding bereids patent aangevraagd in Nederland en andere Europeesche rijken, alsmede in de Ver. Staten.

Iso-Naturel wordt gefabriceerd uit het veen, waarvan bolsterturf gemaakt wordt. Het veen wordt in brokken onder hooge temperatuur gebracht en tegelijkertijd onder hoogen druk geperst. Hierdoor vindt een zekere mate van distillatie plaats en wordt teer gevormd. Deze teer wordt echter niet afgevoerd, maar wordt gebruikt als bindmiddel van de in het veen aanwezige vaste stoffen. Het gevolg van deze bewerking is, dat platen ontstaan, die na afkoeling en droging zeldzaam vast zijn en die een zeer fraaie tint hebben.

Gezien het toenemend gebruik van hulpmiddelen als dit product bij de inrichting van bouwwerken, wordt verwacht, dat de vinding van de heer Viersen zoodanig zal zijn, dat een industrie, welke deze platen zal produceeren winstgevend zal zijn en niet kunstmatig in het leven zal behoeven te worden gehouden, daar het product goedkoop kan worden geleverd dan het bekende triplex-hout.

Thans wordt door den heer Viersen getracht in Nederland kapitaal bijeen te krijgen voor deze perspectieven biedende industrie. Hij zal dan in de Veenstroken een fabriek stichten en daar op belangrijke schaal zoo mogelijk Iso-Naturel fabricereen. Mocht de ondernemer niet slagen

in zijn opzet, dan zal hij genoodzaakt zijn om met Duitsch kapitaal in Duitschland te gaan werken. Eenige Duitsche kapitalisten moeten reeds te kennen hebben gegeven zich wel voor deze zaak te interesseeren.

Waar het grauwe veen tot op heden alleen gebruikt werd voor de vervaardiging van turfstrooisel en de laatste jaren weinig vraag naar turfstrooisel bestond, is dit een vinding, welke voor het bolsterveen weer meer perspectieven biedt."

EEN ALERTE REACTIE.....

Twee dagen na het verschijnen van het kranten-artikel ging er al een brief van de Maatschappij naar architect Tiete Wiersen in Ter Apel, met het verzoek om de uitvinding eens ten kantore te komen demonstreren. Op 12 oktober werd Wiersen in Groningen (Turf singel 54) ontvangen. Op verzoek van de Maatschappij verzond Wiersen enkele dagen later een begroting voor het opzetten van een fabriek waar Iso-Naturel gemaakt zou kunnen worden, met een exploitatie-overzicht. Hij hield zelfs rekening met de salarissen van een directeur (f 5.000,-- p.j.), een bedrijfsleider (die goed was voor f 3.000,--), een boekhouder (eveneens f 3.000,--) een klerk (f 1.000,--) en totaal nogeens 15 arbeiders (f 15.000,--). Uiteindelijk kwam de "zelfkostprijs" van 1 m2 op f 0,70. Bij een geschatte verkoop per jaar van 120.000 m2 á f 1,10 bedroeg de winst uiteindelijk f 42.000,- en dat zou 28% van het grondkapitaal zijn. Een en ander had Wiersen opgesteld in samenwerking met de directeur van het Rijksturproefstation in Emmen. Voor alle zekerheid leverde hij er ook een afschrift bij van het Patentbureau Noordendorp te Amsterdam, d.d. 14 november 1925 .

.....MET TELEURSTELLEND AFLOOP!

Op 18 oktober schreef de Maatschappij aan Wiersen, dat ze, zeer tot hun spijt, moesten

melden, "dat Uwe turfplaten niet aan onze verwachtingen voldoen. Wij hebben een monster in water gelegd en dit is eigenlijk weder tot veen teruggegaan.

Een ander monster werd door ons gewreven met een betrekkelijk stomp voorwerp n.l. een brievensnijder, om op deze wijze na te doen de slijtage, waaraan parketvloeren zijn blootgesteld. Bij die bewerking bleek, dat Uwe turfplaten zeer gemakkelijk tot stof overgaan, zoodat men met dien brievensnijder de bovenoppervlakte gemakkelijk afkrabt. Bij dezelfde bewerking op eikenhout wordt dit materiaal helemaal niet aangetast.

Ten slotte hebben wij een monster gelegd op een vloertegel, welke iederen dag eenmaal bevochtigd werd. Er bleek toen na drie en een halve dag, dat de turfplaat aan den onderkant het water opzuigt en daardoor uitzet, met het gevolg, dat de onderzijde bobbelig wordt en de geheele plaat krom trekt.

Op grond dezer eenvoudige proefnemingen zijn wij tot de conclusie gekomen, dat Uwe platen noch voor vloerbekleding noch voor wandbekleding geschikt zijn, daar het materiaal te zacht en te hygroscoopisch is.

Zoolang deze eigenschappen niet veranderd kunnen worden, gelooven wij, dat deze platen-fabricage, hoe belangwekkend ze ook is, geen toekomst heeft. Mocht U eene nadere bespreking, waarvan wij trouwens weinig heil verwachten, wenschen, dan zijn wij daartoe gaarne bereid."

PROEF OP PROEF

Een dikke week later lag er al een nieuw proefstuk bij de maatschappij ter tafel, dat van betere kwaliteit zou zijn. Deze glanzend zwarte platen, konden geschilderd worden, maar de proefnemingen met dit stuk wezen uit, dat er nauwelijks van verbetering kon worden gesproken. Na twee dagen op een vochtige tegel te hebben gelegen, pulde de bolster er uit en was de plaat krom getrokken.

De Maatschappij vroeg op 2 november 1926 wel om een nieuw proefstuk, omdat men wilde proberen deze aan de ene kant te verven en aan de andere kant te asfalteren, zodat de platen misschien als dakbedekking konden worden gebruikt.

Nu dat leek de heer Viersen wel wat: hij ried de heer Oving aan om een zijde te asfalteren en de andere zijde eerst eens flink nat te maken "met doorweekte dweil en vervolgens laten drogen tot de oppervlakte zijn gewone kleur heeft verkregen en daarna met wollenlap stevig opwrijven. Hieraan moet een parketvloer voldoen en zal Ued. zien dat dit voortreffelijk gaat, zonder was de glans terug keert, wat bij eikenparket niet het geval zal zijn." Hij eindigde zijn brief met de wens, dat de Maatschappij spoedig een besluit zal nemen, die beide partijen voldoening zal schenken en dat de fabriekage "ten spoedigste in werking zal kunnen treden."

De Maatschappij ging niet over tot asfalteren omdat een deskundige had gezegd, dat het asfalt dwars door de plaat zou gaan. Wel ging men een zijde behandelen met schellak en de andere zijde werd geschilderd. De plaat trok echter krom. De Maatschappij had geen vertrouwen in het artikel en wenste niet tot vervaardiging over te gaan.

Dat schoot even in het verkeerde keelgat van de heer Viersen: "het bevreemdt mij ten zeerste dat U niet de minste moeite heeft gedaan om op mijn aanwijzing de plaat aan een kant te asphalteeren. U is slechts op de gezegden van Uwe deskundige afgegaan die waarschijnlijk het verschil niet kan aantonen tusschen *aspahalteeren*, carbolineeren en empreagneeren. Waar U met zoo'n ruime blik de zaak persoonlijk bestudeerde en onderzocht had ik zulks niet verwacht."

BELANGSTELLING TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG

Het Centraal Instituut voor Industrialisatie toonde eind 1943 belangstelling in het produkt

van de heer Viersen. De maatschappij verzamelde de correspondentie en het resultaat van haar onderzoekingen en zond deze naar genoemd instituut in Den Haag. Van de harde bouwplaat, die de Maatschappij inmiddels zelf in het laboratorium ontwikkelde zou het instituut zo spoedig mogelijk een monster ontvangen.

Op 27 januari 1944 zond het instituut in Den Haag het krantenknipseltje terug, waarmee de turfplaten bijna 18 jaar daarvoor in de belangstelling waren komen te staan.

Uit de brief blijkt niet of het instituut naar aanleiding van de bestudering van de stukken, belangstelling had voor de turfplaten. We gaan er daarom van uit, dat ook dit experiment uiteindelijk gedoemd was te mislukken.

TURFBRIKETTEN (no. 65)

Op 15 februari 1928 richtte de Maatschappij zich tot J. Pieters, fabrikant van "kunstmatige anthraciet en houtskool" te Parijs. Van ir. R. Sijbolts, destijds directeur van het Turfproefstation te Emmen, had men vernomen dat Pieters zich bezighield met de fabriekage van turfbriketten.

Niet alleen de naam Pieters maar ook zijn brief verraaft dat het om een Nederlandse Fransman gaat: zijn antwoord kwam namelijk in het Nederlands en aan het eind van zijn brief is sprake van "ons" land. Na de gebruikelijke inleiding schreef Pieters:

"De heer Ing. Sybolts heeft U waarschyglyk medegedeeld dat wy in onze oven turf kunnen distilleeren en nadat wy het gas, teer, enz. hebben bekomen hiervan eene coke overblyft welke in eierbriketjes of groote briketten zyn geperst en wederom in dezelfde oven gecalcineerd zyn, de eigenschappen hebben van artificeel anthraciet of zelfs van houtskool. Deze briketten kunnen heel geschikt de anthraciet (zelfs de beste kwaliteiten) vervangen in de vulkachels, centraaleverwarming, als huiskool, in de industrie, in de Hoogovens in plaats van gietcoke, in de spoorwegen, in de

marine en in de gasproducers, zelfs in de autocamions in plaats van echte houtskool-eieren die hier zoo ongeveer tegen Fr. 1000 per ton voor dit doeleinde verkocht worden.

Deze briketten hebben in het geheel geen odeur, branden zonder rook afgegeven, zyn zeer zuiver (ong. 3 % asch in de turf welke wy als een monster gedistilleerd hebben) en ongeveer 8000 calories verwarmingskracht, wat zeer hoog is.

De heer Sybolts is zelf tegenwoordig geweest by eene voorloopige proefneming van een handgestoken fabrieks turf welke ons was toegezonden van de Drentsche Landontginning My "Griendtsveen" en heeft ons geschreven dat zyn indruk van het principe en de technische uitvoering zeer gunstig was.

Wij hebben van deze turf 82 Kg. Teer per ton bekomen van eene zeer goede kwaliteit en schynt zelfs zeer veel paraffine te bevatten. De Heer Sybolts heeft hiervan een monster ontvangen en is hy bezig de teer te analyseeren. De coke welke wy bekomen hebben is zeer mooi. 2,4 % en ong. 8.000 calories, en wy hebben ong. 70 % van het total(e) gewicht in stukken bekomen over 30 m/m grootte. Deze coke verbrandt veel gemakkelijker dan houtskool en is daarom zelfs superieur.

Wy zenden U per post een monster van de coke welke wy bekomen hebben als ook een monster van de eierbriketjes welke hiervan gemaakt zyn, zoodat, zoodat U voor Uwzelf kunt beoordeelen wat een mooie kwaliteit van brandstof van de turf in deze manier gemaakt kan worden.

Ik zend U ingesloten een etude welke U een idee geeft wat men op zulk eene inrichting kan verdienen. Ik wensch hieromtrent U op te merken dat wy slechts op 60 Kg. teer de rekening gemaakt hebben terwyl de drechtsche turf welke wy geprobeerd hebben 82 Kg. gegeven heeft. Verder hebben wy de turf tegen een kostprijs van Fl.6.- per ton gerekend doch is de productiekost hiervan, speciaal in eene groote ontginning waarschijnlijk niet meer dan Fl.3.- speciaal daar men niet noodig heeft de turf eerst te laten droogen. Dan hebben wy de

verkoopprys van de producten zeer laag genomen en de kost van de pek zeer hoog. Verder is er noch een gas surplus welke wy in het geheel niet in rekening genomen hebben en niet tegenstaande deze verminderingen en op eene heele kleine productie geeft zulk een distillatie al 40 % netto winst.

Als U my eene analyse van Uwe turf zoudt kunnen toezenden, zal het my hoogst aange-naam zyn om U een etude in de zelfde geest van Uwe turf te maken welke U dan een genauw idee zoudt geven wat U met deze manier van turf behandeling kunt verdienen.

De heer Sybolts denkt de volgende maand eene andere kwaliteit turf te zenden voor verder onderzoek in onze oven in Luik, en verder een nieuw distillatie van de turf welke wy noch van de eerste proef over gehouden hebben en waarby de heeren Horch en Van de Griendt wenschen tegenwoordig te zyn en zoudt het U misschien interesseeren daar ook eens by tegenwoordig te zyn en zoud ik U in zulk een geval berichten wanneer deze proeven plaats hebben.

Ik ben er ten zeerste van overtuigd dat wy de manier gevonden hebben om van turf eene winstgevende exploitatie te maken en dit zal een groot voordeel voor ons land zyn, speciaal daar wy niet alleen de turf in een eerste klas brandstof kunnen omzetten doch ook kunnen wy zelf de zwaardere olies ook in een carburant voor autos omzetten zoodat dit gedeelte van het bedrijf ook groote winsten behoort op te leveren en minder petroleum in Holland ingevoerd zal worden.

Ik zend U hierby een plan van de oven en eene beschrijving en kunt U voor Uwzelf zien dat de behandeling van de turf geheel automatisch is en zeer gemakkelijk en eenvoudig."

HET AMATEURISME NEKT UITEINDELIJK HET EXPERIMENT

De brief ging inderdaad vergezeld van tekeningen, foto's beschrijvingen en kostprijsbere-

keningen. Het pakje met "coke en eierbriketten" liet op zich wachten en de Maatschappij schreef uiteindelijk dat men niets ontvangen had.

Uit het antwoord bleek, dat dit niet was geschied, omdat men in Parijs niet over dat materiaal beschikte. Enige verontschuldiging was wellicht op zijn plaats geweest! Uiteindelijk arriveerden slechts enkele kleine eierkooltjes en men verwees de Maatschappij verder naar de heer Sijbolts, die nog wel wat materiaal over zou hebben.

De Maatschappij kreeg door deze handeling niet zo'n gunstige indruk van het experiment "want men gevoelt zoo, dat de oven alleen maar werkt om eenige monsters te fabriceren en op dit oogenblik heeft men zelfs geen monsters meer van cokes", zo schreef men aan de Sijbolts. Sijbolts haastte zich daarop om de Maatschappij een zak ruwe cokes te zenden, die volgens de afzender niet veel waarde had. Wel meende hij dat de uit deze cokes gemaakte eierkolen van goede kwaliteit waren, maar een scheikundige analyse moest daarover meer zekerheid geven. Die analyse was op 19 juli 1928 beschikbaar, waarbij Sijbolts o.a. opmerkte, dat de ruwe cokes zacht en bros is, maar nog wel geschikt is voor een generator voor de ontwikkeling van gas voor motoren.

De briketjes waren bijna gelijkwaardig met anthraciet. "Het zou aanbeveling verdienen ze in een andere vorm als deze "eierkolen" in den handel te brengen, omdat het publiek niet de anthraciet prijs er voor zal willen betalen, als het uiterlijk overeenkomt met de goedkoopere eierkolen."

De produktie van de teer leek de heer Sijbolts ook wel lonend voor het impregneren van dwarsliggers en voor het maken van asfaltpapier. Voor de fabricage van deze "turfkool" hadden zich al enkele gegadigden gemeld: de Gebr. J. P. en H. J. van de Griendt uit Rotterdam en de Algemeene Norit Maatschappij uit Amsterdam. "Deze laatste Mij. die reeds langen tijd met den heer Pieters in onderhandeling is, deelde mij mede dat zij hare plannen op dit terrein met Mr. H. E. Oving (directeur van de Maatschappij,

GDL) besproken had en dat zij meende op zijn hulp te mogen rekenen bij het verkrijgen van hulp van de Regeering. Daarom is het mij niet goed duidelijk, dat Uw vertrouwen, zooals U mij schrijft in dat artikel toch niet groot is."

Hier schijnt een misverstand in het spel te zijn, want de Maatschappij zal naderhand schrijven dat "onze Directeur nimmer met de Algemeene Norit Maatschappij over deze producten heeft gesproken of geschreven."

Ir. Sijbolts vervolgde zijn brief met de analyses aldus:

"Het plan is thans in de oven volgens het principe Pieters te Luik nog een uitvoerige proef te nemen met turf. Deze proef zal dan worden bijgewoond door de Gebr. v.d. Griendt, ir. Horch (ir. J. C. Horch was directeur van de Drentsche Landontginningsmaatschappij, GDL), een ingenieur of directeur van de "Norit", waarschijnlijk de Burgemeester van Emmen en mij. Daar ik meende, dat U nog op reis was, schreef ik hierover nog niet, maar wij hopen, dat U ook mee zoudt kunnen gaan. De eerste proef in Januari van dit jaar werd geheel door de Regeering betaald, voor deze proef is de Regeering bereid de transportkosten van de turf te betalen, als deze turf kosteloos door belanghebbenden beschikbaar wordt gesteld. De "Griendtsveen" is hiertoe bereid; gaarne vernam ik of U bereid is ook een gedeelte der kosten te dragen en of mr. Oving het plan heeft mee naar Luik te gaan en wanneer dat zou schikken." Op 28 juli nam de Maatschappij afstand - en eigenlijk afscheid - van de zaak. Ze vond, dat de eventuele fabricage meer op het terrein lag van de Norit, die al over soortgelijke ovens beschikte. "Het komt ons daarom wenschelijk voor om ons in deze zaak niet verder te interesseeren." Hoewel er nadien tot driemaal toe een uitnodiging voor de proefneming kwam, is de Maatschappij er niet verder op ingegaan, steeds beleefd verwijzend naar de brief van 28 juli 1928.

Vooral het tweede dringende verzoek om de proeven bij te wonen, doet vermoeden, dat de Norit uiteindelijk (ook) niet veel interesse meer

toonde en dat men vanuit Frankrijk een belangrijke markt verloren zag gaan. De met de uitvoering belaste ingenieur Antonie Vonk van de Fours Continus J. Pieters schreef op 6 augustus o.a.: "Myne intentie was om te trachten eene combinatie te maken van de voornaamste verveners, die gezamentlyk eene proefoven zouden oprichten en die nadat zy zich zelf van de groote waarde, welke in de behandeling van turf op deze manier, overtuigd hadden, de exploitatie van de turfvelen zelf zouden ondernemen en doet het my zeer leed dat ik van de kant, welke het meeste hiervoor geïnteresseerd behoorden te zyn, zelfs geene deelneming hier kan opwekken."

Overigens is er wel een twee experiment geweest. Sijbolts vermeldt in zijn jaarverslag dat beide keren Drentse turf werd verwerkt en dat de laatste keer enkele Nederlandse belanghebbers getuige waren van de proeven in Luik. Hij bleek nog steeds overtuigd van het succes. "Het is daarom wel mogelijk dat een onderneming, die in staat is de moeilijkheden bij oprichting van een dergelijk bedrijf te overwinnen, hiermede het veenvraagstuk nader bij zijn oplossing zal brengen."

Kennelijk is het er nooit meer van gekomen.

FACTONIET (no. 17 a t/m h)

Over factoniet is slechts weinig informatie bekend.

Er is een brief die betrekking heeft op dit produkt. Deze brief, van het Ingenieursbureau Gonnermann & Co te Haarlem is gericht aan de Maatschappij. Het lijkt merkwaardig dat deze brief in het Duits is gesteld, maar het bedrijf in Haarlem heeft ook een fabriek in Duitsland en waarschijnlijk is de leiding derhalve ook van Duitse oorsprong.

Zowel het geschreven concept als het origineel zijn aanwezig en zou in het Nederlands ongeveer als volgt hebben kunnen luiden:

"De situatie met betrekking tot de factoniet-aangelegenheid is, sinds de bespreking met de

heer Oving heeft plaatsgevonden, gewijzigd. Er is namelijk een syndicaat opgericht om tot de produktie van factoniet te komen. De bestaande experimentele fabriek in Hannover-Linden wordt onder onze leiding zodanig uitgebouwd dat daar alle voorwerpen die onze geachte klanten wensen, kunnen worden vervaardigd. De onderhandelingen hebben nogal veel tijd in beslag genomen, zodat we eerst nu U daarover kunnen berichten.

We zenden U hierbij enkele nieuwe voorbeelden van verschillende samenstelling. De heren Reif en Gonnermann zijn met nog meer voorbeelden bezig en deze zullen wij U zo spoedig mogelijk toezenden.

Over ongeveer twee of drie maanden zullen de nieuwe apparaten in bedrijf worden gesteld en dan zal ook blijken, dat de twijfel, die de heer Oving uitte over de bruikbaarheid van turf naar we hopen niet terecht is. Gaarne ontvangen wij een dubbele lading van Uw turf, af te leveren aan de experimentele fabriek in Hannover-Linden, Haspelmathstrasse 3 en daarnaast graag enige vaten teer. De grondstoffen zullen dan in Uw aanwezigheid verwerkt en geperst worden tot pleisterwerk, respectievelijk gewalst tot lino-leum, lincrusta.

De kleine steen, waarop factoniet staat, bevat 70% turf en 30% teer en is hard ge vulcaniseerd. Het meubelmodel, dat overigens ten onrechte naderhand met lijnolie is behandeld, bevat 70% turf en 30% olie en hars. Het rode stuk is gemengd met grondverf.

De analyse van oliefactoniet, uitgevoerd door dr. Szelinski, chemicus te Munchen, is als volgt:

Een monster van 3,272 gram had een vochtigheidsgehalte van 7,1%. Het werd in een zogenaamd Soxhlet-apparaat gedurende 5 uur met 100 delen zwafelkoolstof en 8 delen alcohol vermengd. Het extract leverde, behalve 37,05% hars-bestanddelen, 16,8 % ruwe rubber, die, wat het uiterlijk betreft, ergens tussen vaste en oliehoudende rubber in zit. Het is zwartbruin, kleverig en plastisch. Het smeltpunt ligt bij circa 60 graden Celsius. Door en door heeft het monster dezelfde samenstelling.

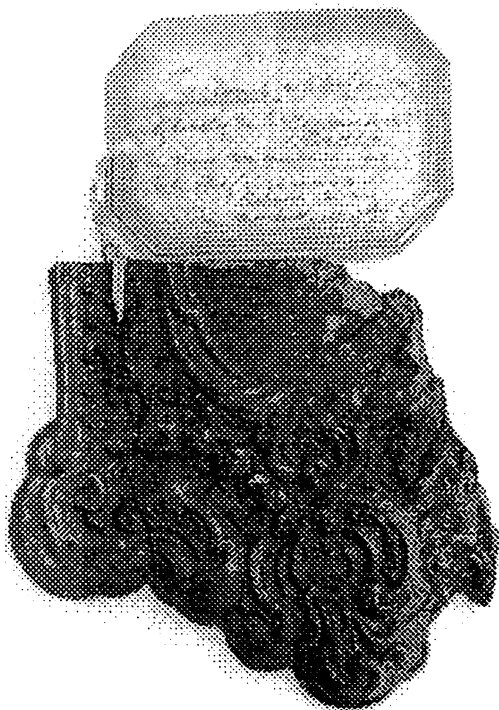
Op onze vraag of de turf chemisch verandert, gaf dr. Szelinski als antwoord: "De vraag is moeilijk te beantwoorden, omdat van de bestanddelen van turf, die eventueel rubber kunnen voortbrengen, slechts weinig bekend is en de identificatie daarvan erg moeilijk is. Toch is omzetting voor een deel zeer waarschijnlijk, maar voor niet meer dan een vijfde van de turf."

Dat komt ongeveer overeen met de analyse, want het door ons gezonden monster bevat 65% turf en 35% olie en hars. De analyse wees uit dat het stuk ongeveer 53 % oliebestanddelen bevat. Hoe teer verandert is niet te onderzoeken. Onder ons gezegd is het ook van minder belang wat de chemische samenstelling van de stof is. In hoofdzaak blijven immers de natuurkundige eigenschappen bestaan. Er zijn immers diverse mogelijkheden, waar factoniet met zijn bijzondere en waardevolle eigenschappen kan worden. Het gaat er daarbij om, om iedere hardheid van het materiaal, iedere plasticiteit, alsmede iedere water- en zuurbestendigheid te bereiken, die nodig is om het doel te bereiken waarvoor het materiaal zal worden toegepast. Het beste is natuurlijk, dat U zelf een kijkje gaat nemen en bij die gelegenheid Uw wensen ten aanzien van de natuurkundige eigenschappen, die het produkt moet hebben, kenbaar maakt. Alle gewenste eigenschappen in een produkt verenigen gaat natuurlijk niet.

We hopen U binnen drie maand de linoleum- en lincrustafabrikage te kunnen laten zien, zodat U daarmee proeven kunt nemen.

We verzoeken U om ons mee te delen op welke basis U denkt in Holland de factonietfabrikage ter hand te nemen en tekenen met hoogachtting."

Verdere correspondentie ontbreekt. Wel zijn de toegezonden monsters bewaard gebleven. Men zond niet alleen wat brokjes op, maar men had de gefabriceerde substantie ook in enkele vormen geperst met ornamenten, waardoor schilderijtjes ontstonden, die het aanzien in die tijd zeker waard waren!

noot

Bij de beschrijving van deze turfexperimenten is gebruik gemaakt van de correspondentie, die eveneens in het Veenpark berust

Ook is gebruik gemaakt van de verslagen van de werkzaamheden van het Rijks-Turfproefstation, "voorkomende in de verslagen en mededeelingen van de afd. Handel en Niiverheid van het Departement van Arbeid, Handel en Niiverheid. Met name het verslag over het jaar 1928 (pagina 134).

Archivaria

Deze keer iets over de bibliotheek aan het Noorderplein in Emmen. Op de eerste verdieping in de Noordoost-hoek, bevindt zich de Drenthe Collectie. De ca 25 strekkende meter boeken bevatten een schat aan gegevens over historische onderwerpen. Een groot aantal niet meer in de boekhandel verkrijgbare boeken treft U hier nog aan. Het is echt de moeite waard in deze hoek eens wat rond te snuffelen.

* * *

Een handig hulpmiddel daarbij is het Nieuw Drents Repertorium (NDR) [Dren.012.9.Nieu] in 1984 samengesteld door Paul Brood. Als U een tijdschriftartikel of een boek zoekt dat gaat over een bepaald Drents onderwerp en dat voor 1984 verschenen is, kijk dan eerst in het NDR. Per rubriek staat alles vermeld. Zo kan o.a. op gemeente gezocht worden. Ook is er een index op auteursnaam. Zo vindt U onder Buiskool veel door de beide Buiskools geschreven artikelen.

* * *

Opmerking: oude jaargangen van tijdschriften worden bewaard in het magazijn van de bibliotheek. Na aanvraag zijn de tijdschriften in te zien.

* * *

Veel interessante korte artikelen over onze provincie staan in de Nieuwe Drents(ch)e Volksalmanakken (NDVA's) [Dren.938 Nieu]. Vanaf 1883 zijn deze jaarlijks verschenen. Per tien jaar heeft men steeds een index gemaakt van alle artikelen die zijn verschenen in de laatste tien jaargangen. Deze indexen vindt U steeds in de NDVA's die verschenen zijn in een jaar, eindigend op een 3. Dus b.v. 1893, 1913, 1963, 1993. Met behulp van deze indexen kan snel nagegaan worden in welke NDVA een bepaald onderwerp staat of waar artikelen van een bepaalde schrijver in de NDVA te vinden zijn. Artikelen over de gemeente Emmen vindt U o.a. in de NDVA's van 1888, 1899, 1900, 1902, 1906, 1907, 1917, 1920, 1921, 1923 en 1955.

* * *

De Openbare Bibliotheek in Emmen heeft NDVA's vanaf 1903. De bibliotheek van de gemeente Emmen heeft NDVA's vanaf 1888. De bibliotheek bevindt zich op de eerste verdieping aan de westkant van de Hondsrugweg met de ingang in de noordoost-hoek van de vide, kamer A 104. Het Rijksarchief in Drenthe te Assen heeft de complete serie NDVA's.

OPROEP

Willen de leden die de contributie nog niet hebben overgemaakt aan de penningmeester dit zo spoedig mogelijk doen. Bij voorbaat onze dank daarvoor. (bankrekeningnummer 1044.68.815, girorekening van de bank 81.62.67)

MEDEDELINGEN

De Werkgroep "Begraven in Emmen" is op 7 juni 1996 van start gegaan met haar werkzaamheden. Dat betekent kort gezegd: "Er wordt getracht alle begraafplaatsen in Zuid-Oost Drenthe in kaart/woord/beeld te brengen vanaf het vroegste moment tot heden". Bent u geïnteresseerd en hebt u zin hieraan een bijdrage te leveren, dat houden wij ons van harte aanbevolen. U kunt zich melden bij de coördinator P.M. Kraan, gemeentehuis Emmen, tel. 0591 - 68 55 86.

Het gemeentearchief Emmen heeft de beschikking over een aantal interne ingangen op het archiefdeel 1811 - 1900. Het gaat om drie soorten lijsten bij de "ingekomen brieven", de lijsten zijn verdeeld in twee periodes: 1811 - 1850 en 1851 - 1900. Lijst 1: chronologische lijst Lijst 2: Alfabetische trefwoordenlijst Lijst 3 Persoonsnaamlijst

Niets nieuws onder de zon

ELP, 26 Aug. In den avond van j.l. woensdag kwam ons dorp in geene kleine opschudding. De bijenhouder E....., onthutst van zijne bijen uit het veld terugkeerende, verhaalde, dat hij in het veld de twee verschuurende, sedert eenige dagen zooveel gerucht makende, dieren gezien had. Ieder, die een huten had, repte zich dat binnen 's huis te halen. Het was duister en uit dienhoufde begaven velen zich met lantaarnen derwaarts. Zulk een optocht was voor de dieren iets buitengewoons, zoodat men moeite had, hen in verzekerde bewaring te brengen. Ten einde de monsters op te sporen, trok men den volgenden dag, met mestvorken, verraeste pieken of eenig ander moorddadig warkuig gewapend, veldwaarts. Ook de ingezetenen van het naburig Grollus, hiervan verwittigd, daagden gewapend op, om het raadsel van den dag te helpen oplossen, dat voor dit oogenblik scheen weggelegd. Op de plaats komende, waar E. de dieren gezien had, was 't werk van weinige oogenblikken en men had ze in de nacht. Doch wie scheitst de teleurstelling! In plaats van de twee monsters, waren het . . . twee schapen, die den vorigen avond van de kudde waren achtergebleven.

uit Nw Dr. Crt. 26-8-1854

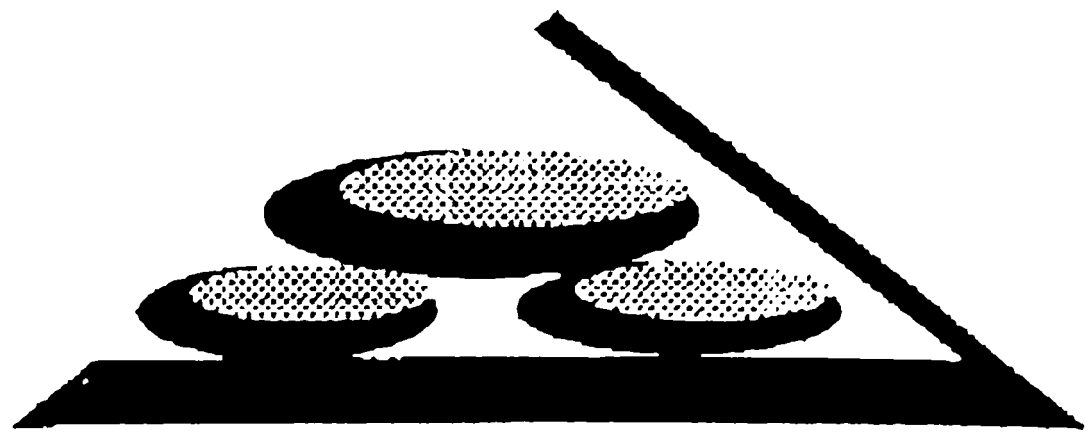
Politie in Zeist jaagt tevergeefs op 'roofdier'

■ ZEIST (ANP) - Een vermeend roofdier heeft de politie zaterdag urenlang bezig gehouden in de bossen bij Zeist. De zoekactie, die niets opleverde, was op touw gezet na melding van een loslopende leeuw.

Omdat ook een agent het monster had gezien werd het bos afgezet en met vijftig man en een helikopter doorzocht. Even leek de zaak opgelost toen de agenten een circus-tent ontwaardden. Die bleek echter nep: het was een bruiloftsfeest in circusstijl. Het bruidspaar werd bang en week met 150 gasten uit naar een wegrestaurant.

Deskundigen van Ouwahands Dierenpark onderzochten de sporen en menen dat van een leeuw geen sprake is, hoogstens van een poema of luipaard die erg schuw en ongevaarlijk zijn, mogelijk slechts van een grote hond.

uit Dr. Crt. 28-5-1946

VROSGER

